

Ellen-Maarit Juuso

## **SAAMELAISTAITEEN MERKITYS**

Millainen merkitys ja vaikutus saamelaisten tekemällä taiteella on?

## **SAAMELAISTAITEEN MERKITYS**

Millainen merkitys ja vaikutus saamelaisten tekemällä taiteella on?

Ellen-Maarit Juuso  
Opinnäytetyö  
Syksy 2022  
Viestinnän tutkinto-ohjelma, visuaalinen  
suunnittelu  
Oulun ammattikorkeakoulu

## TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu

Viestinnän tutkinto-ohjelma, Visuaalisen suunnittelun suuntautumisvaihtoehto

---

Tekijä: Ellen-Maarit Juuso

Opinnäytetyön nimi: Saamelaisataiteen merkitys. Millainen merkitys ja vaikutus saamelaisen tekemällä taiteella on?

Työn ohjaaja: Tuukka Uusitalo

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Syksy 2022

Sivumäärä: 45

---

Opinnäytetyössäni keskityn tutkimaan saamelaisen tekemien teoksien merkitystä? Millainen merkitys niillä on ollut saamelaisille ja yhteiskunnalle. Työn tavoitteena on syventyä aluksi saamelaisiin, saamelaisuuteen ja sen jälkeen taiteeseen ja sen merkitykseen. Työssäni syvennyn saamelaisen tuottamien taiteiden vaiheisiin eri ajanjaksoilla.

Saadakseni paremman ymmärryksen saamelaisen taiteen tilasta, haastattelin tätä varten ohjaajaa ja käsikirjoittajaa, Suvi Westiä. Hänen kanssansa kävimme keskustelua liittyen saamelaisen taiteen merkitykseen Suomessa. West on itsekin saamelainen ja kotoisin pienestä kylästä Lapista.

Tutkielmassani en käsittele kirjallisuutta, vaikka sillä on suuri merkitys saamelaisessa kulttuurissa ja historiassa. Haluan keskittyä nimenomaan kuvataiteeseen ja elokuvaan, koska ne keskittyvät enemmän omaan alaani. Olen pyrkinyt ulkoistamaan itseni ja oman alkuperäni tekstiä kirjoittaessa, ja pyrkinyt kirjoittamaan tutkielman siten, että myös sellainen, jolla ei ole mitään tietämystä asiasta ja saamelaisista, ymmärtäisi, mistä tutkielmassa puhutaan.

Lopussa pohdin omaa saamelaisuuttani ja tekemieni töiden merkitystä.

---

Asiasanat: Taide, Saamelaisuus, Kulttuuri

## ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences  
Degree Programme in Media, Option of Visual Design

---

Author: Ellen-Maarit Juuso

Title of thesis: The meaning of Sámi art. What is the meaning of art made by Sámi people?

Supervisor: Tuukka Uusitalo

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2022

Number of pages: 44

---

In my thesis, I focus on the significance of works by Sámi people in Finland. How important is Sámi art in Finland. In my thesis I will go through the history of the Sámi culture and their art. How the subjects and expression of their art have changed.

To get a better understanding of the current situation of Sámi art, I interviewed the director and scriptwriter, Suvi West. West is a Sámi from a small village in Lapland. With her I had discussions about the importance of Sámi art in Finland and what she wanted to bring out through her work.

In my thesis I do not focus on literature, although it is of great importance in Sámi culture and history. I chose to focus specifically on visual arts and film, because they are more focused on what I do. I have tried to distance myself from my own origins when writing the text, and I have tried to write the thesis in such a way that even someone who has no knowledge of the subject, could understand what this thesis is about.

---

Keywords: Art, Sámi, Culture

# SISÄLLYS

1	JOHDANTO .....	6
2	TAIDE .....	8
3	SAAMELAISET .....	9
3.1	Saamelaiset alkuperäiskansana .....	10
3.2	Saamelaisuuden määritelmä .....	11
3.3	Siida .....	12
3.4	Kieli ja perinteet .....	13
4	SAAMELAISEN KULTTUURIN HISTORIA JA PERINTEET .....	14
4.1	Saamen lippu .....	15
4.2	Saamenpuku .....	16
5	SAAMELAISTAIDE .....	26
5.1	Saamelaisuus nykyajan musiikissa .....	29
5.2	Taiteen merkitys saamelaisille .....	29
5.3	Saamelainen kuvataide .....	30
5.4	Saamelainen elokuva .....	31
6	HAASTATTELUSSA SUVI WEST .....	35
7	SAAMELAISEN TAITEEN TULEVAISUUS .....	39
8	POHDINTA .....	40
	LÄHTEET .....	43

# 1 JOHDANTO

Tutkielmani tarkoituksena on syventyä siihen, millainen merkitys nimenomaan saamelaisten tekemällä taiteella on. Mitkä ovat motiivit taiteen takana? Onko taiteella tarve kertoa tarinaa ulkopuolisille vai tehdä taidetta itse taiteena? Ketkä ovat taiteen kohderyhmä ja miksi? Milloin ja miten saamelaiset taiteilijat tekevät töitään viihteen nimissä ja milloin ottaakseen kantaa. Ennen kuin pystyn syventymään tähän, on mentävä kaiken alulle ja juurille, eli saamelaisuuteen. Perehdyn saamelaiseen kulttuuriin, sen historiaan ja siihen, kuinka suuri merkitys esimerkiksi gáktilla, eli saamenpuvulla on saamelaisille ja miten se liittyy taiteeseen. Lopussa haluan katsoa hieman tulevaisuuteen ja perehtyä siihen, millainen tulevaisuus saamelaisella taiteella on ja mihin se kehittyy. Tätä tutkielmaani varten haastattelin ohjaaja Suvi Westiä, jolla on jo pitkä kokemus saamelaisten oikeuksien puolestapuhujana, mikä näkyy hänen elokuvissaan. Hänen dokumenttielokuvansa ovat visuaalisesti kauniita ja raadollisia, sisällöltään kaunistelemattomia ja suorita. Koin, että hänellä on varmasti sanansa sanottavana saamelaisten taiteesta ja siitä, mihin se on menossa ja millaista on olla saamelainen elokuvaohjaaja Suomessa.

Kaikki valtaväestöstä poikkeava kiinnostaa ja on aina kiinnostanut ihmisiä. Saamelaisuus, sen kieli ja kulttuuri eivät ole tässä asiassa poikkeus. Saamelaisuus elää nyky-yhteiskunnassa voimakasta murrosta. Ihmiset, jotka eivät tunne saamelaisia ja saamelaista kulttuuria, pelkäävät kysyä aiheesta, ja osa etsii väkisin sukuhistoriastaan edes pientä saamelaisuuteen kuuluvaa juurta. Ennen tutkielmaani tein kahden opiskelukaverini kanssa lyhytdokumentin pikkuveljestäni, joka on nuorin poronhoitaja meidän suvussamme. Aihe on minulle erittäin tärkeä, ja halusin tällä dokumentilla sivistää ja muistuttaa, että me olemme täällä vielä ja teemme edelleen näitä samoja asioita kuten satoja vuosia sitten. Oulun ammattikorkeakoulun opiskeluryhmäni 25 oppilaasta vain kaksi oli saamelaista, joten koin tämän olevan tärkeä aihe, josta jokaisen pitäisi tietää enemmän. Lyhytdokumentti oli myös kunnianosoitus omalle veljelleni, joka tekee työtä, johon ei moni pystyisi.

”Oletko käynyt katsomassa Outi Pieskin näyttelyä Oulun taidemuseolla?” Näin minulta kysyttiin, kun Oulun taidemuseo esitti Outi Pieskin näyttelyn Cuolmmadit. En ollut käynyt katsomassa näyttelyä, ja tämä vastaus sai negatiivisen vastalauseen, sillä pitäisihän minun käydä saamelaisena tutustumassa saamelaisen kuvataiteilijan teoksiin.

Cuolmmadit on pohjoissaamea ja tarkoittaa ”solmia solmuja.” Sanaa käytetään niin sanottujen hupsujen solmimisesta silkkeihin, eli huiveihin, jotka ovat osa saamenpukua. Huivit, silkit ja hupsut ovat osa saamelaista perinnettä ja kulttuuria, joka toteutetaan perinteisellä käsityötekniikalla. Kerron tästä lisää tässä tutkielmassani myöhemmin. Cuolmmadit-näyttelyssä Outi Pieski on koonnut tuhansista hapsuista metsän, jossa kävijä voi seikkailla. Tämä kuvastaa myös saamelaisten voimakasta yhteen kokoontumista. (Lehtola 2015.) Outi Pieski eli Čiske-Jovsset Biret Hånsa Outi on taiteilija, elänyt ja kasvanut Helsingissä. Hänen taiteensa keskittyy tunturiluontoon, sen kokemuksiin ja historiaan. Pieski haluaa taiteellaan tuoda näkyviin vahvasti saamelaiskulttuuria ja kiinnittää huomiota alkuperäiskansojen suhteeseen luontoon ja sen elvyttämiseen ja turvaamiseen. (Lehtola 2015.) Pieskin näyttely oli upea, saamelaiskulttuurin kauneutta herättelevä taideteos, jonka voi nähdä myös abstraktina värinäytöksenä, se oli kuin huivien metsä. Olen lähtökohtaisesti kiinnostunut omaan kulttuuriin liittyvästä taiteesta, sillä saamelainen kulttuuri on hyvin moninainen. Esimerkiksi pelkästään Saamen kieltä esiintyy suomessa kolmea erilaista, jotka esittelen luvussa Saamelaiset.

Saamelaiset ovat ainoa alkuperäiskansa Suomessa (Saamelaiskäräjät 2022). Saamelaisten alueelliset erot eroavat toisistaan selvästi. Tämän huomaa esimerkiksi saamelaisten tekemissä taiteissa, käsitöissä, lauluissa tai elokuvissa. Tämä on myös yksi syy, mikä sai minut innostumaan lähteä tutkimaan nimenomaan saamelaisten taiteen vaikutusta yhteiskunnassa ja sitä, millainen merkitys sillä on ollut ja on edelleen. Aihe on hyvin henkilökohtainen, niin kulttuurin kuin taiteen osalta. Koen, että tämä edistää kehittymistäni ammatillisesti taiteen alalla. Keskityn tutkielmassani Suomen saamelaistaiteilijoihin, vaikka saamelaiskulttuuri on valtionrajat ylittävä.

## 2 TAIDE

Taide on yksi kulttuurin peruskäsitteitä. Taide on saanut alkunsa aina kivikauden kalliopiirroksista asti. Kiviset hirvet ja muut eläinfiguurit edustavat ensimmäisiä taideteoksia. Sana taide on lähtöisin latinan kielestä ”ars”, joka tarkoittaa taidetta, taitoa ja käsityötä. Taiteelle ei ole olemassa yleismaailmallista määritelmään. Yleinen mielipide siitä on se, että taide on jonkin kauniin tai mielekkään luomista käyttäen taitoa ja mielikuvitusta. (Lisa Marder 2022.)

Taide sanana voi mahdollisesti piirtää mieleen kuvan Picasson kubistisista maalauksista tai vaikka Kandisikin abstraktista taiteesta. Taide tarkoittaa yleisesti asioita, joita ihminen voi aisteillaan tuntea, kokea ja nähdä. Taiteen on tarkoitus herättää tunteita, empatiaa ja sympatiaa niin itsessään kuin toisissa. Yleisimmin sanasta taide voi tulla mieleen kuvataide, maalaukset ja piirustukset. Taide voi kuitenkin olla myös kirjallista, musikaalista, teatteria, elokuvia ja tanssia. Voi olla vaikea huomata aamuradiota kuunnellessa, että Behmin Hei rakas -kappale voi olla samalla tavalla yhtä koskettavaa taidetta kuin Frida Kahlon maalaukset. Taide on myös yksi niistä harvoista asioista, joka yhdistää kaikkia ja kuuluu kaikille taustoista tai varallisuudesta huolimatta. Kuvataiteen perinteiseen määritelmään kuuluvat taidemaalaus, grafiikka, piirustustaide ja kuvanveisto. Kuvataiteella tarkoitetaan myös valokuva-, media- ja video, ympäristö-, käsite- ja valotaidetta. Lisäksi myös äänitaide ja performanssit luokitellaan taiteen piiriin. (Suomen taiteilijaseura. 2022.) Taide vaikuttaa ihmisen tunteisiin ja inhimillisyyteen. Jokainen meistä kokee taiteen hyvin henkilökohtaisesti. Toiselle työn visuaalisuus ja kauneus on tärkeämpää, kun toiselle sen tarkoitus ja tarina taideteoksen takana. Taide on empatiaa, jolla halutaan herättää tunteita. Yleisön on helppo samaistua taiteen tunteeseen, iloon ja suruun.

Pekka Hannula, Espoolainen taidegraafikko ja kuvataiteilija, kuvaa taidetta uuden etsimiseksi. ”Taiteen tulee asettaa tutut ja turvalliset näkemykset ja etenkin aiemmat teokset uudelleen arvioitavaksi. Näin se etsii tietä ja hapuilee uuteen suuntaan” (Hannula, 2021). Taide voi olla tunnetta, luovuutta, intohimoa ja itsensä etsimistä, siihen liittyy niin paljon muutakin. Ilman intohimoa siihen mitä tekee ei taidetta voi tehdä ammatikseen. Pekka Hannula kertoo omassa blogissaan oman taiteensa syntyvän itsetutkiskelun ja terapoinnin kautta: ”taide yleensä on hyvin henkilökohtaista ja suurimmat inspiraatiot ovat oman eletyn elämän kautta.” (Hannula, 2021.)



### 3 SAAMELAISET

Saamelaiset on tunnettu historian saatossa monilla eri nimillä, yksi varhaisimmista nimityksistä on fennit ja finnit. Nimitys fenni tai finni, mainitaan ensimmäisen kerran roomalaisen Tacituksen teoksessa. Teoksessa kerrotaan äärimmäisen pohjoisessa asuneesta kansasta, jonka nykyisin ymmärretään tarkoittavan saamelaisia. Myöhemmin sana finni tuli tarkoittamaan suomea (fin). Sana finni on säilynyt esimerkiksi norjassa, missä fin tarkoittaa edelleen saamelaista. Norjassa alue Finnmark tarkoittaa saamelaisen asuttamaa maata, ja Pohjois Norjassa tilattaessa ruokaa nimellä ”finnbiff” tarkoittaa se poronkärjistystä, eli saamelaisten arkiruokaa. Toinen nimitys saamelaisista 1200–1300-luvuilla oli lappalainen. Lappalainen on suomalaisten antama nimitys saamelaisille ja tarkoittaa syrjässä asuvaa henkilöä. Nykypäivän sana lape tarkoittaa syrjää. Molemmat näistä saamelaisten nimityksistä on ulkopuolisten antamia. Kun saamelaiset pääsivät itse vaikuttamaan Pohjoismaissa, he halusivat käyttää itsestään nimitystä sápmelaš, joka tarkoittaa sanaa saami. Tämä nimitys valtaväestön kielissä käytettäväksi tuli vasta 1900-luvulla ja syrjäytti sanan lappalainen. Tänä päivänä saamelaiset tunnetaan yksinomaan saamelaisina. (Lehtola 2022.)

Saamelaisia oli vuosisatoja puskettu yhä ylemmäs Lappiin. Suomalaiset uudisasukkaat tunkeutuivat saamelaisten asuinmaille 1600- luvun lopussa 1700-luvun alussa Pudasjärvellä, Kemijärvellä, Taivalkoskella, Savukoskella, Kuolanjärvellä ja Kuusamossa. Tänä aikana, kun paikkakunnan viimeinen asukas sai maatilansa, on ajankohta, jolloin saamelaisten katsotaan tulleen karkotetuiksi alueiltaan ja melkein tullen tuhotuiksi. (Lehtola 2022.)

Saamelaisuus oli häpeä ja saamelainen suomalaistui, niin kieleltään kuin kulttuuriltaan. Vielä 1600-luvun alussa lapinkyltiin uudisasukkaat pääsivät vain lapinkylän luvalla, menemällä naimisiin saamelaisen kanssa tai ostamalla maata. Kuitenkin vuonna 1700-luvulla tätä ei pidetty enää arvossa ja niin sanotut Lapin ja Lannan rajat unohdettiin vähin äänin. 1800-luvulla tultaessa lapinkyläisten omistusoikeudet olivat hämärän peitossa. Nämä olivat vielä 1700-luvun alussa olleet selkeät. Saamelaisten asema muuttui ratkaisevasti 1800-luvulla, jolloin Saamenmaa (Sápmi) pilkottiin valtioiden rajoilla neljään osaan. Saamelaisuuden häpeäminen ja syrjintä jatkui aina 1900-luvulle asti, jolloin saamelaiset kärsivät asuntola-ajan aiheuttamasta syrjimisestä, kun saamen kieltä ja kulttuuria yritettiin hävittää. Tällöin saamen kieli oli koululaitoksissa kokonaan kielletty ja erilaisuus johti kiusaamiseen, josta johtui häpeä omia taustojaan kohtaan. Tällöin lapsilla katkesi yhteys kotikieleensä, poronhoito ja käsityö jäivät unohduksiin, sillä kotiin päästiin yleensä vai

jouluksi ja kesäksi. Kouluissa saamelaiset pakotettiin tottumaan suomalaiseen yhteiskuntaan niin vaatetuksen kielen kuin henkistenkin arvojen osalta. Tämä johti siihen, että monet saamelaiset kokivat tien menestykseen olevan suomalaisuudessa, jolloin he halusivat olla enemmän suomalaisia kuin suomalaiset itse. (Lehtola 2015.)

Saamelaisten asema kirjattiin Suomen perustuslakiin vuonna 1995. Saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan sekä siihen kuuluvia perinteisiä elinkeinojaan. Saamen kielen käytöstä viranomaisissa on säädetty oma laki. Saamelaisilla on ollut vuodesta 1996 lähtien kotiseutualueellaan kieltään ja kulttuuriaan koskeva perustuslain mukainen itsehallinto. Saamelaisten itsehallintoon kuuluvia tehtäviä hoitaa saamelaisten vaaleilla valitsema parlamentti, Saamelaiskäräjät. (Saamelaiskäräjät, 2022a.)

### **3.1 Saamelaiset alkuperäiskansana**

Tutkimus ei ole toistaiseksi voinut antaa saamelaisten alkuperästä tarkempaa kuvausta kuin ensimmäisen saamenkielisen proosateoksen vuonna 1910 julkaissut Johan Turi (1854–1936). Turi kuvaa teoksessaan Muittalus samid birra (Kertomus saamelaisista) laajasti saamelaisten perinteistä elämää. Teos on saamelaiskirjallisuuden klassikko, ja se on käännetty useille maailman kielille, myös suomeksi. Turin teos on edelleenkin hyvä lähde teos saamelaiskulttuurista.

Siitä huolimatta, että saamelaiset ovat kielellisesti sukua suomalaisille, saamelaisten geneettisessä perimässä on säilynyt piirteitä, jotka erottavat saamelaiset kaikista naapurikansoistaan. Saamelaisten alkuperä on siten edelleen arvoitus, jota useiden tieteenalojen tutkijat pyrkivät selvittämään. Saamelaiset kuuluvat yhtenä pienimmistä, mutta yhtenä aktiivisimmista, kansoista maailman alkuperäiskansojen joukkoon. Alkuperäiskansoja on kaikilla mantereilla, ja niihin kuuluu yhteensä noin 370 miljoonaa ihmistä noin 70 valtiossa. Valtaosa maailman uhanalaisista kielistä on alkuperäiskansojen kieliä. (Oktavuohta 2015.)

Saamelaiset ovat Euroopan unionin alueen ainoa alkuperäiskansa. Saamelaiset ovat Norjan, Ruotsin, Suomen ja Venäjän valtion alueilla asuva alkuperäiskansa. Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä: pohjoissaamea, inarinsaamea ja koltansaamea. Kaikki Suomessa puhutut saamen kielet ovat uhanalaisia kieliä, mutta suurimmassa häviämiskaarassa ovat erityisesti inarinsaame ja koltansaame. Tällä hetkellä Suomessa on noin 10 000 saamelaista. Heistä yli 60 prosenttia asuu jo kotiseutualueensa ulkopuolella. Kaikkiaan saamelaisia on yhteensä 75 000–100 000. Eniten

saamelaisia on Norjassa. Saamelaisten kansallispäivää vietetään 6. helmikuuta, joka on suhteellisen tuore kansallispäivä. Se merkittiin suomalaiseen kalenteriin vasta 2004 vaikka päivästä päätettiin jo vuonna 1992. Juhlapäivän juuret juontavat jo vuoteen 1917 Norjan Trondheimiin. (Saamelaiskäräjät, 2022a.)

Saamelaiset ovat vähemmistö neljässä maassa: Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Venäjällä. Saamelaiset edustavat sitä väestöä, joka on elänyt näillä alueilla ennen kuin uudisasukasväestö ja muualta tulleet ovat asuttaneet alueita. Alkuperäiskansa on maailmanlaajuinen yhteisö, jonka yhteistyössä saamelaisilla on merkittävä rooli. Saamelaiset eroavat valtaväestöstä siten, että heillä on oma kieli ja kulttuuri. Saamelaisten elämä perustuu luontosuhteeseen, ja he ovat tällä hetkellä alistetussa asemassa näillä omilla alueillaan, Saamenmaalla. (Saamelaiskäräjät, 2022a.)

### **3.2 Saamelaisuuden määritelmä**

Kuinka voidaan määritellä ketkä ovat saamelaisia? Vastaus siihen, kuka todella on saamelainen, on edelleen paljon tunteita herättävä kysymys. Tästä aiheesta on tapeltu jo vuosikymmeniä. Määritelmät saamelaisuudesta vaihtelevat sen mukaan, keneltä kysyy. Saamelaisuuden kriteeritkin riippuvat siitä keneltä kysyy, yleensä kuitenkin sukupuoli sen kertoo. Teoriassa asia voisi olla hyvin yksinkertainen: jos on syntynyt saamelaiseen perheeseen, on saamelainen ja tällöin on oikeus käyttää esimerkiksi saamenpukua. Käytännössä tämä ei kuitenkaan tapahdu. Yleensä myös ajatellaan, että kaikki poronhoitajat ovat saamelaisia, mutta asia ei ole näinkään, vaikka poronhoito vahvasti liittyy saamelaisuuteen ja mielletään saamelaisten elinkeinoksi, mutta se yksin ei tee kenestäkään saamelaista.

Suomen laissa saamelaiseksi katsotaan saamelaiskäräjälain (974/1995) 3 §:n 1 kohdan mukaan henkilö, joka itse pitää itseään saamelaisena ja, jolle saamen kieli on äidinkieli tai vähintään yhden hänen vanhempansa tai isovanhempansa äidinkieli. (Saamelaiset eilen ja tänään, 2022.) Vuonna 2015 luetteloon pääsyä haki talven aikana yli 800 ihmistä, joista yli 300 hylättiin. Kaksi kolmesta hylätyistä teki asiasta oikaisuvaatimuksen saamelaiskäräjien hallitukselle, ja korkeimmalle hallinto-oikeudelle 182 valitusta. Vuonna 1995 lisättiin lakiin lappalaiskriteeri, joka tarkoittaa, että saamelaisiksi kelpuutettiin myös historiallisten saamelaisasutusten asukkaiden jälkeläiset, kunhan heillä on esittää esimerkiksi sopivat maa- ja verokirjat. Saamelaisvaltuuskunta vastusti lappalaiskriteeriä ja toivoi, että laki koskisi vain vuoteen 1857 asti koskevia asiakirjoja. Tämän

kompromissin piti olla hyväksytty, mutta perustuslakivaliokunnassa tapahtui virhe, jonka myötä vuosiluku putosi pois. Tämä tarkoittaa sitä, että saamelaisuuden määritelmä eli edellä mainitut kriteerit, ulottuu vain kolmen sukupolven päähän, mutta muut määritelmät eli historialliset merkinnät ulottuvat ties, kuinka kauas. Teoriassa tämä tarkoittaa sitä, että saamelainen voisi olla kuka tahansa vedoten asiakirjoihin. Tällöin alkuperäiskansa menettää merkityksensä. Edelleen tänä päivänä valtio ei ole suostunut korjaamaan virhettään. (Vartiainen, 2015.)

Suvi Westin uusimmassa dokumentissa käsitellään tätä aihetta, kuka on saamelainen ja kenellä on oikeus puhua ja puuttua saamelaisten asioihin. Tunnistin dokumentissa itsekin henkilöitä, jotka ovat paperilla saamelaisia, mutta käytännössä eivät. Silti heillä on oikeus päättää saamelaisten asioista. Vastaan on tullut myös ihmisiä, jotka käyttävät saamenpukua, mutta kysyttäessä heiltä ei heillä ole mitään sidoksia saamelaisuuteen, mutta he kokevat oikeudekseen puhua itsestään saamelaisina. Saamelaisuudesta on tullut haluttu status. Vuonna 1989 hyväksytty ILO 169-sopimuksen tarkoitus on turvata alkuperäiskansan asemaa ja oikeuksia. Tärkeän tästä sopimuksesta tekee alkuperäiskansan itsemääräämisoikeus eli se, että saamelaiset saisivat itse päättää heitä koskevista asioista, myös sen, ketä saamelaisiin kuuluu. (Vartiainen, 2015.)

Onneksi moni kuitenkin ymmärtää, ettei voi vain alkaa saamelaiseksi. On ymmärrettävä kulttuurista ja kielestä, jotta voi omaksua saamelaisuuden omakseen. Pelkästään kielen opiskelun jälkeen ei suomalainen voi kutsua itseään saamelaiseksi.

### **3.3 Siida**

Siidat eli lapinkyläjärjestelmä muodostaa saamelaisen yhteisön perusmallin. Näillä siidoilla jokaisella jäsenellä on yhteiset elinkeinot. Siidalla tarkoitetaan aluetta, johon yhteisöön kuuluvalla on käyttöoikeus, esimerkiksi porotaloudessa. Siidajärjestelmä perustuu erilaisten toimeentulolähteiden – järvikalastuksen, peuranpyynnin, linnustuksen, merikalastuksen, marjastuksen ja keräilyn – herkkävaraiseen hyödyntämiseen. Esimerkiksi vieraillessa eri kylissä ja siidoissa saamelainen esittelee itsensä yleensä aloittaen nimen isoiso isästään päättäen omaan nimeensä, tässä tulee koko suku ja kylä muiden tietoisuuteen. (Lehtola 2015b.)

### 3.4 Kieli ja perinteet

**Pohjoissaame** (omalla kielellään sápmelaš, saamelainen) on puhuma-alueeltaan ja puhujamäärältään suurin saamen kielistä. Sitä puhuu arviolta noin 20 000–25 000 ihmistä Suomessa, Norjassa ja Ruotsissa. Suomessa pohjoissaamen puhujia on arviolta noin 2 000. (Saamelaiskäräjät, 2022a.)

**Inarinsaame** (omalla kielellään sämmilaš, saamelainen) on perinteisesti puhuttu Inarijärven ympäristössä. Inarinsaamen puhujia on noin 300–400 riippuen siitä, kuinka osaaminen määritellään. Puhujien lukumäärä on tasaisessa nousussa pitkäjänteisen kielenelvytystyön ansiosta. (Saamelaiskäräjät, 2022a.)

**Koltansaame** (omalla kielellään sä'mmlaž, saamelainen) on perinteisesti puhuttu Venäjällä Kuolan niemimaalla ja siihen rajoittuvilla alueilla, Suomessa ja Norjassa. Nykyään suurin osa koltansaamen puhujista asuu Inarin kunnassa Suomessa. Arvioiden mukaan koltansaamella on noin 300 äidinkielistä puhujaa Suomessa. Koltansaamea on inarilaisen tai pohjoisaamelaisen vaikein ymmärtää. (Saamelaiskäräjät, 2022a.)

Näiden kolmen saamen kielissä on hurjasti eroja, esimerkiksi pohjoissaamessa kala on guolli, inarissa kyeli ja koltansaamessa kue'll.

Perinteisiä elinkeinoja saamelaisille on kalastus, käsityö, metsästys ja poronhoito, ja niiden modernit harjoittamisen muodot. Monet poronhoitajat tänä päivänä tekevät myös muita töitä poronhoidon ohella. Saamelaisten yhteisöllinen ja kulttuurinen merkitys on edelleen huomattava. Perinteiset elinkeinot kuvastavat saamelaista elämäntapaa ja luonnon ja kulttuurin välistä suhdetta, joka kannattelee saamen kieltä ja kulttuuria ja siksi ne katsotaankin olevan tärkeä osa saamelaisuutta. (Saamelaiskäräjät, 2022a.)

## 4 SAAMELAISEN KULTTUURIN HISTORIA JA PERINTEET

Saamelainen kulttuuri elää vahvana saamelaisten kotiseutualueella eli Saamenmaalla. Saamenmaa on pohjoissaameksi **Sápmi**, inarinsaameksi **Säämi** ja koltansaameksi **Sää'mm**.

Saamelaisten kulttuuria ja perinteitä on vaikea hahmottaa kristillisen käännätyksen vuoksi, joka muutti suunnan väkivaltaisesti vuosina 1600 ja 1700-luvuilla. Vanhat kalliotaiteet ja symboliikat ovat suurilta osin kateissa ja esimerkiksi joikuperinteet (laulutapa) nähtiin pakanallisina tekoina. On vaikea erottaa saamelaisten maailmankuvaa ulkopuolisten kirjoittamista näkökulmista. Kertomaperinteen ja joikuperinteen suhde vuosisatojen takaiseen shamanistiseen maailmankuvaan on monilta osin hämärän peitossa. Kristillisen käännätyksen luonteeseen on kuulunut murskata tämä shamanismista maailmankuvaa sekä sen tuomat traditiot ja pakanallisiksi tuomitut ”oudot tavat.” (Oktavuohta, 2015.)

Vahvana osana saamelaista kulttuuria on saamen kieli. Saamen kieli on ollut vuosikymmenien ajan hukkumassa valtakielten alle. Koululaitos, virastot ja tiedotusvälineet ovat olleet valtaväestönkielisiä. Tilanne on onneksi muuttumassa parempaan. Kieli ei ole vain informaation väline, vaan se pitää sisällään myös keskeiset kulttuurin elementit. Professori Israel Ruongin sanoin kieli on saamelaisen todellisuuden kartta. Se voi avata muillekin tien kokonaisnäkemykseen saamelaiskulttuurista. Toinen vahva läsnä oleva kulttuurinen osa saamelaisuutta on luonto ja sen eläimet. Poro on saamelaisuuden elinkeinon keulakuva. Poronhoidon kehityksessä on erotettava eri asteita. Kesytettyä peuraa eli poroa oli käytetty houkutuseläimenä sekä ajo- ja kuormajuhtana pitkään ennen varsinaisen poronhoidon alkua. Myös pienimuotoista eli intensiivistä poronhoitoa on tutkijoiden mukaan harjoitettu ainakin Ruotsin tunturialueella ehkä 1400-luvulta lähtien. Siihen kuuluvat pienten porotokkien kaitsemisen lisäksi varsin kehittynyt poronmaitotalous ja kiinteät vasottamispaikat. Täyspaimentolaisuus kehittyi kuitenkin myöhemmin. Poromäärät kasvoivat asiakirjojen mukaan 1600-luvun alussa räjähdysmäisesti. Poronhoidon syntyminen ja sen harjoittamisen yleistymisen on yhteydessä villipeuran katoamiseen. Villipeurakannan vähetessä ja laitumien vapautuessa porojen hoitaminen oli järkevin tapa jatkaa vanhaa elinkeinoa. Peuranpyynti muodosti tärkeän pohjan poronhoidolle. Peuran tuntemus, nimistö ja tekniikka, esimerkiksi välineet ja pyyntijärjestelmät, siirtyivät poronhoitajien erityistaidoiksi ja -tietämykseksi. (Oktavuohta, 2015.)

Poronhoitoon siirtyminen merkitsi täydellistä muutosta elämäntavassa. Porotokkien lisääminen ja omaisuuden vartioiminen muutti poronhoidon päätyöksi. Poromäärän kasvaminen johti jäkälämaiden vähenemiseen perinteisen siidan alueella. Kauemmaksi lähdeettäessä työmatka piteni, ja oli siirryttävä asumaan token mukana. Nuita samoja tunturialueita porot kulkevat edelleen ja poromiehet kulkevat porotokkien mukana vanhoja kaavoja kunnioittaen, toki modernin muodon keinoin. Nykyään teknologia mahdollistaa sen, ettei porotokka tarvitse olla koko ajan vartioituna ja nopeat kulkuvälineet, kuten moottorikelkka talvisin, turvaa porotokalle pääsyn nopeasti. Nämä ovat huomattavasti helpottaneet poropaimentolaisen elämää. (Oktavuohta, 2015.)

**Saamelaiskulttuuriin** kuuluvat muun muassa saamen kieli, saamelainen kulttuuriperintö, kulttuuri-ilmaukset, saamelaistaide, saamelaisten perinteinen tieto, saamelainen luontosuhde, perinteiset saamelaislinkeinot ja niiden nykyaikaiset harjoittamisen muodot. Esimerkiksi saamen kieli, tarinat, musiikki sekä saamelaiskulttuurin näkyvimät symbolit kuten saamenpuvut ja saamenkäsityöt ovat kiinteässä yhteydessä perinteisiin saamelaislinkeihin. Nämä muodostavat erottamattoman kokonaisuuden, jonka jokainen osa-alue tarvitsee toista säilyäkseen elinvoimaisena mahdollistaen saamelaiskulttuurin säilymisen, kehittymisen ja siirtämisen tuleville sukupolville. Jos yksi kulttuurin osa-alueista häviää tai sen toiminta-alue rajoittuu, tuntuvat nämä vaikutukset heti toisaalla. Alkuperäiskansoille lankeaa usein rooli esiintyä menneisyyteen jämähtäneinä mystisinä stereotyyppinä, ulkopuolisten mielikuvituksen keksiminä hahmoina tai täysin häivytettynä näkymättömiin omasta elävästä kulttuurimaisemastaan. Esimerkiksi turisteille suunnatuissa matkailuissa voidaan nähdä saamelaisuudella ”ratsastamista” jossa saamelaiskulttuurin voimavaroja hyödyntäen tuotetaan matkailupalveluja ja tarjotaan niitä liiketoiminnallisin perustein. (Saamelaiskäräjät, 2022b.)

#### **4.1 Saamen lippu**

Saamelaisen taiteen inspiraationa on aina ollut Saamenmaan luonto ja eläimet erämaan tunturien keskellä. Saamen lippu, kuva 1, loistaa väreillään ja jokaisella niistä oma merkityksensä. Lippu on saamelaisen taiteilija Astrid Bählin suunnittelema, ja se on saanut inspiraationsa Anders Fjellnerin runosta. Runoilija Fjellner kuvaa saamelaisia auringon tyttäreiksi ja pojiksi. Lipun ympyrän punainen puoli kuvaa aurinkoa ja sininen kuuta. Pystyviivoista vihreä viiva symboloi luontoa, sininen, vettä,

punainen, tulta ja keltainen, aurinkoa. Saamen lippu on otettu käyttöön vuonna 1986, mutta viralliseksi lipuksi se on hyväksytty vasta 1992. Sama väriiloisto kulkee Saamenpuvussa. (Saamelaiskäräjät, 2022a.)



KUVA 1. Saamen lippu

## 4.2 Saamenpuku

Saamenpuku, lapintakki eli Gákti, on saamelaisille enemmän kuin pelkkä vaate, se on identiteetti. Perinteisesti pukuun kuuluu saamenpuku, lakki, huivi ja kengät. Saamenpuku on näkyvin ja tunnistettavin ominaisuus saamelaisuuteen liittyen, kuva 2. Suomessa on käytössä viisi saamenpuvun päämallia: Utsjoen-, Inarin-, Enontekiön-, Vuotson- ja Kolttsaamelaisten puku. Nämä puvut eroavat toisistaan selvästi, joka voi hämmentää asiasta täysin tietämätöntä. Sen mukana kulkee aiempien sukupolvien historia. Sillä tuodaan esille esivanhempien perinnettä, jota kannetaan rakkaudella ja ylpeydellä. Ajan saatossa puvut ovat muuttumassa arkipuvuista juhlapuvuiksi. Saamelaiset kutsuvat pukuaan ”toiseksi ihoksi.” Saamenpuvun kantaja edustaa kansaansa, perhettään ja kotipaikkaansa.





KUVA 2. Saamenpuku vuonna 1955. (Paltto 2018.)

Saamenpuku eli Gákti on saamelaisessa kulttuurissa oma taiteenalansa. Puvun kantamallit ovat nahasta ja kankaasta valmistettuja kansanpukuja, eikä niiden käyttö ole missään vaiheessa katkennut. Moni neuloo edelleen itselleen hyvin perinteisiä alkuperäiseen malliin sopivia pukuja, mutta nykyään enenevässä määrin nähdään eri variaatioita eri juhliin ja tilanteisiin. Kuten kaikessa muodissa, myös saamenpuvuissa on vuosittaisia muotivillityksiä niin kankaissa kuin esimerkiksi kengän tupsujen asettelussa tai huivin solmittujen solmujen koossa. Esimerkiksi 2010-luvulla isot solmut tulivat enemmän muotiin ja kenkien tupsut asetettiin sivuille, jotka yleensä ovat edessä varpaiden suuntaisesti. Osa käyttää pukua myös ihan arkipäivän askareissa. Monella onkin kaapissaan niin sanottu arkitakki, joka voi olla muita pukuja pelkistetynpi ja arkisempi. Sen lisäksi kesätakki, joka on ommeltu kevyemmästä puuvillakankaasta kesäisiin festivaaleihin sopivaksi. Vaatekaapin perältä löytyy myös ns. juhlatakki, joka on puvuista se kaikista hienoin ja pramein. Juhlapukuun on käytetty kalleimpia kankaita ja sileimpiä silkki huiveja. Viimeisenä on talvitakki, johon talvisin kuuluu poron koipinahasta valmistetut karvakengät eli nutukkaat ja villahuivi. (Oktavuohta, 2015.)

Eri alueilla pukuja on vähintään yhtä monta kuin kieliä. Inarin puku, kuvat 3 ja 4 on oman kansanryhmänsä näkyvin tunnus. Puku on valmistettu mustasta verkakankaasta ja sen koristevärit ovat punainen, keltainen ja vihreä. (Tammela, 2020.)



KUVA 3. Inarin miesten malli (Tammela 2020.)



KUVA 4. Inarin naisten malli. (Tammela 2020.)

Utsjoen puku kuva 5, on saamenpuvuista hillityin. Sitä käytetään Tenojoen molemmin puolin rajaa sekä osassa Inarin puolella. Puvun tavallisin väri on sininen, punainen ja keltainen, niin sanotut ”tunturivärit”, mutta nykyään valkoisten ja vihreidenkin pukujen käyttö on yleistynyt. Helmaan kiinnitettävää hulpaa (helma) voidaan poimuttaa kymmenestä metristä parhaimmillaan 15 metriin. Utsjoen naisen lakin tunnistaa kapeasta koristenauhasta ja korkeudestaan. Lakin poimut ommellaan tarkoin paikoilleen, jotta lakki pysyy ryhdissään. (Tammela, 2020.)

Naisten pukujen yksityiskohtina ovat rinnalla olevat korut eli riskut ja miehillä hakaset. Rintakoruina voidaan käyttää naisilla joko hopeasta valmistettuja rintakoruja ja miehillä poron sarvista valmistettuja hakasia, Kuvat 6 ja 7.



KUVA 5. Utsjoen miesten ja naisten malli. (Tammela 2020.)



KUVA 6. Poronsarvista valmistetut miesten korut eli hakaset. (Tammela 2020.)



KUVA 7. Naisten riskut. (Samekofter, 2019.)

Puvuista koristeellisin on Enontekiön malli, kuvat 8 ja 9. Sitä on kaikista runsaimmin koristeltu verkakankaan päälle tulevilla koristenuhoilla. Puvun koristeellisuuden vuoksi pienetkin virheet voi huomata, joten kaiken on oltava kohdillaan, esimerkiksi koristenuhojen järjestyksellä on merkitystä, mitään ei laiteta arvalla paikalleen. Kuitenkaan aina koristenuhoja ei käytetä yhtä runsaasti, mutta viimeisten vuosien aikana suosioon ovat tulleet kapeat, vaaleat ja kiiltävät koristenuhat. Puvusta voi helposti tunnistaa tekijän ja käyttäjän mieltymykset. (Tammela, 2020.)



KUVA 8. Enontekiön miesten malli. (Tammela 2020.)



KUVA 9. Enontekiön naisten malli. (Samekoffer, 2019.)

Enontekiön pukua kutsutaan myös Kautokeinon puvuksi, koska Norjan Kautokeinossa käytetään samaa pukua. Muista malleista poiketen Enontekiön mallissa lakki ommellaan korkeammaksi ja koristenauhat tuovat kruunumaisen ulkomuodon. (Tammela, 2020.) Pukua voidaan käyttää huivilla tai ilman kuva 10, valinta riippuu juhlista ja juhlijasta. Yleisenä sääntönä voidaan pitää, että tärkeissä juhlissa kuten häissä, on koko komeus päällä, kun taas pienissä juhlissa voidaan pukea hieman kevyemmin.



KUVA 10. Enontekiön malli, niin sanottu kesämalli ilman huivia.

Koltanpuku *kuva 11*, on selkeästi erilainen verrattaessa muihin pukuihin. Se muistuttaa Karjalaisten kansallispukua ja on historiallinen dokumentti yhteyksistään itään. Koltansaamelaisten tunnistettavin piirre on helmikirjailut. Koltanpukuun kuuluu myös tunnistettavissa oleva lakki, joka eroaa muiden pukujen lakista huomattavasti. (Tammela, 2020.)



KUVA 11. Koltanpuvun mallit. (Tammela 2020.)

Vuotson puku *kuva 12*, on väritykseltään lähellä Inarin pukua. Vuotson puvussa kuitenkin lakki koristellaan Enontekiön mallin tavoin, mutta hieman vaatimattomammin. Vuotson puku on muihin pukuihin verrattuna nuori, jonka vuoksi koristelut eivät ole niin tiukasti vakiintuneet. (Tammela, 2020.)



KUVA 12. Vuotson miesten ja naisten malli. (Tammela 2020.)

Miesten, että naisten pukuihin kuuluu olennaisena osana silkkihuivi. Naisilla yleisempi ja hienompi. Miehillä huivi on näkyvillä vain hieman puvun alta. Naisten huiviin kuuluu lisäksi hapsut (kuviissa näkyvät nauhat). Hapsut solmitaan kantajan halujen mukaan joko isoilla tai pienillä solmuilla *kuva 13 ja 14*. Huivi kiinnitetään lopuksi etumukseen riskuilla eli lapinpuvun perinnekorulla. Huivi asetellutapa vaakasuoraan tai v-muotoon riippuen puvun mallista. Pukuun kuuluu lisäksi vyö. Vyö voi olla nauhamalli, tai koristeellisempi nahkavyö, jota koristaa hopeanapit. Napit kertovat myös vyön kantajansa siviilisäädyn. Pyöreät napit kertovat kantajan olevan naimaton, kun taas neliön muotoiset napit kertovat kantajan olevan naimisissa *kuvat 15 ja 16*. Vaikka kaikki nämä puvut ovat osana saamelaiskulttuuria, niiden tyylejä ei pidä sekoittaa keskenään. (Tammela, 2020.)



KUVA 13. Pienillä solmuilla solmittu huivi. (Tammela 2020.)



KUVA 14. Isoilla solmuilla solmittu huivi. (Tammela 2020.)



KUVA 15. Hopeanapit. Ympyrän muotoiset napit kertovat kantajan olevan naimaton.





KUVA 16. Luunapit, joissa naimisissa olevan neliön muotoiset napit. (Tammela 2020.)

Saamelaisessa taiteessa ja sen historiassa isona osana on Saamelaisten käsityöt eli Duoddjit. Duoddjin tekeminen on kuulunut isoäitien ja äitien arkeen. Suvussa taito on siirtynyt taas lapsille ja siitä aina seuraaville sukupolville. Tämä käytäntö on vielä tänä päivänäkin käytössä. Ensisijaisesti duoddji on saamelaista käsityötä. Kautta aikojen saamelaiset ovat käyttäneet luonnonvaroja hyödyntäen arkipäiväisessä elämässä. Käsityötaide on joko kovista materiaaleista valmistettuja koruja esimerkiksi poronsarvista, puusta tai metallista tai pehmeistä materiaaleista, kuten poronnahasta tai kankaista valmistettuja pukuja ja laukkuja. Osa tekee myös riskut ja napitkin itse luusta tai jopa juuresta kuva 17. Saamenpukukin on käsityötä ja samaa käsityötä nykyisin tehdään kuin satoja vuosia sitten, mutta *duoddjin* merkitys erityisenä kulttuurisena tuntomerkkinä on kasvanut. (Sámi duoddji, 2022.)



KUVA 17. Koivun juuresta valmistetut riskut ja korvakoru.

## 5 SAAMELAISTAIDE

”Tämän päivän saamelaistaide sulauttaa valtakulttuurin itseensä ja haastaa sen vuoropuheluun”, kirjoittaa Jan-Erik Lundström Saamelaista nykytaidetta -julkaisussa (2014) ja toteaa, että nykypäivän globalisoituneen taiteen tekotavat ovat läsnä saamelaistaiteessa. (Hautala-Hirvioja, 2014).

Saamelaisten tekemä taide pohjautuu osin duoddji perinteeseen ja sen kauneusarvoihin. Outi Pieski on yksi hyvä esimerkki siitä, kuinka hän yhdistää maalauksiinsa duoddjia, esimerkiksi saamenpuvun naisten mallin huivista tuttuja hapsuja, kankaan reunaan kuva 18. Pieski käyttää myös muita duoddjissa käytettyjä materiaaleja yhdistettynä maalauksiin. Aiheina mukana on usein myös myytit, tarinat ja symbolit, sekä perheen, suvun ja koko saamelaisyhteisön tuoma yhteenkuuluvuus. Taiteilija Iria Ciekca-Schmit uppoutui etsiessään identiteettiään saamelaismytologioiden ja aiheiden pariin. Hänen taiteessaan toistui aurinko, kuu ja tähdet. Nämä ovat mytologiassa tärkeitä, koska niiden avulla ennustettiin esimerkiksi tulevien päivien sää. Nämä taivaankappaleet toistuivat hänen taiteessaan. Kansainvälisesti tunnettu saamelaiskulttuurin edustaja Nils-Aslak Valkeapää otti aiheita ja muotoja Altan kalliopiirroksista, noitarummuista ja koristekuvioista. Myyttien avulla syntyy yhteys menneisyyteen ja nykyisyyteen. (Hautala-Hirvioja, 2014.)

Saamelaisen historiaan kuuluu myös porotalous. Se on läsnä suvuissa ja perheissä edelleen, josta monen taideaiheet syntyvät. Omassa lapsuuden kodissani on seinällä edelleen maalaus, jossa poika kävelee lapintakissa porojen kanssa ruskan peittämässä metsässä. Maalauksen tekijä on itse kuvailut sitä omaksi koulumatkakseen 1960-luvulla. Maalauksessa on todella paljon tunnetta ja historiaa ja se sisältää nimenomaan saamelaisten historiaa. Jollakin tavalla saamelaisilla taiteilijoilla on aina dokumentaarisuuttaan taiteissaan, kuten identiteetti. Identiteettikriisikin on taiteenaiheena monen saamelaisen taiteen takana. Tämä aihe pysyy pinnalla niin kauan kuin saamelaiset kuuluvat vähemmistöön. Muutto pienestä kylästä suureen kaupunkiin, samalla luopumalla kaikesta tutusta ja turvallisesta luo suuren identiteettikriisin. Taiteella ja musiikilla on ollut valtava vaikutus omien identiteettikriisien käsittelyyn tai kolonialismin aiheuttamiin traumoihin. ”Nämä teemat ovat olleet läsnä kaiken aikaa, mutta ehkä nykyisin ne ilmaistaan aiempaa suorasanaisemmin eikä enää kielikuvin ja kätkeytyksi” sanoo Annukka Hirvasvuopio-Laiti. (Halonen, 2022.)



KUVA 18. Outi Kaarina Pieski: Nuvvos Áiligas 2011.

Suomessa pitkän linjan edustajana voidaan pitääkin valokuvaajaa Marja Helanderia. Hän on tutkinut töissään jo 1900-luvulta lähtien perinteisen ja modernin vuorovaikutusta saamelaiden maailmassa. Hänen tunnetuimpia töitään on Nomadit näyttely, jossa moderni kaupunkilaisnainen on kuvattu pohjoisen luonnossa. Tämä loi vaikutelman vahvasta ristiriidasta. Vaikka kuvissa esiintyvä nainen näyttää olevan täysin eksyksissä on kuvissa läsnä itseironiaa ja huumoria, sillä se kyseenalaistaa ennakkokäsityksiä, jossa kaikkien saamelaiden oletetaan olevan yhtä luonnon kanssa. Helander on myös tunnettu videotaiteilijana. Hänen tunnetuin videoteoksensa on Trambo, jossa hän kuvaa saamenpukuista naista raahaamassa trampoliinia keskellä talvista tunturimaisemaa. Se kuvaa ihmisen tekemää turhaa työtä, joka sisältää välillä iloisempia hetkiä trampoliinissa hyppien. (Lehtola, 2015a.)

Nykyään nostetaan enemmän esille poliittisesti tärkeitä asioita, kuten kaivos- ja turistiteollisuuden vaikutuksia, jäämeren radan vaikutuksia luontoon ja elinkeinoon, luonnon tuhoamista sekä alkuperäiskansojen ILO 169 -yleissopimukseen liittyviä aiheita. ILO 169 -sopimuksen tarkoituksena on turvata alkuperäiskansan ihmisoikeudet, kieli ja kulttuuri, sekä pyrkiä poistamaan sulauttamispyrkimykset valtakulttuuriin. Vaikka saamelaiden tekemillä taiteilla on

tavalla tai toisella aina ollut tarkoitus kertoa omaa tarinaansa, edistää oikeuksiaan ja jakaa tietoa, on nykyään saamelaisilla suurempi vapaus tuoda sitä radikaalimmin esille. Taiteellaan saamelaiset nostavat omia oikeuksiaan esille. Yksi näistä on Suohpanterror.

Suohpanterror on nimimerkin takana oleva taiteilijaryhmä, joka taistelee taiteen keinoin saamelaisten oikeuksien puolesta sosiaalisessa mediassa ja lataa kantaa ottavia ja provosoivia kuvia nettiin esimerkiksi Facebookiin. Suohpanterrorin propaganda- tai häiriötaide on saanut vaikutteita 1960-luvun suomalaisesta kriittisestä pop-taiteesta ja 1900- ja 2000-lukujen vaiheen katutaiteesta. Suohpangiehta-teos vuodelta 2013 on saamelainen versio toisen maailmansodan aikaisesta amerikkalaisesta propagandajulisteesta ”We Can Do It!” *kuva 19*. Samaa kuvaa on käytetty myös 1980-luvulla edistämään feminisimiä ja muita poliittisia pyrkimyksiä. Myöhemmin samaa kuvaa on käytetty edustamaan voimaantumista, ja sitä on käytetty erilaisissa kampanjoissa ja mainoksissa. Siitä on muodostunut jo jonkinlainen ikoni. Suohpanterrorin versiossa julisteen lapinpukuinen nainen edustaa saamelaista itsetuntoa ja taistelutahtoa. Suohpanterrorin kuvissa nimenomaan saamelainen elämäntapa ja luonnonvarojen riisto asetetaan vastakkain. (Hautala-Hirvioja, 2014.)



KUVA 19. Suohpangiehta-teos 2013.

Saamelainen taide on alkanut nostaa päätänsä erityisesti viime vuosina. Suomessa yhä vahvemmin valtakunnallisella ja kansainvälisellä taidekentällä. Saamelaista taidetta nostetaan esille museoissa kuten Pieskin näyttelyt vuosien saatossa ja vuonna 2022 kansallismuseossa esillä oleva *Máccmõš, maccâm, máhccan – kotiinpaluu* -näyttely. Näyttely kunnioittaa 170 vuoden aikana kerätyn saamelaisesineistön palautusprosessia takaisin saamelaisyhteisölle, Saamelaismuseumo Siidaan. (Halonen, 2022.)

## 5.1 Saamelaisuus nykyajan musiikissa

Saamelaista taidetta on esillä enemmän myös musiikin piireissä, kuten laulu -ohjelmissa ja kilpailuissa. Saamelaista musiikkia kuulee myös kansainvälisten huippu artistien kappaleissa. Norjalaisen Alan Walkerin ”Sorry” kappaleessa vierailevana artistina oli saamelaisartisti ISÅK vuonna 2021, sekä euroviisuvoittaja Loreenin kappaleessa ”Son” oli mukana saamelainen Ingá-Máren Gaup-Juuso vuonna 2014. Uusimpana valloituksena oli Hildá Länsmanin Solju yhtyeen lämmittäjäesiintyjänä esiintyminen Antti Tuiskun stadion keikalla, jonka yleisömäärä oli 80 000 henkilöä vuonna 2022. Saamelaista musiikkia voi kuulla rapin, popin kuin hevinkin merkeissä. Saamelaismusiikin festivaalit, kuten Ijahis idja kasvattaa vuosittain kävijämääräänsä, myös suomalaisten keskuudessa. Samanlaista suosion kasvua tekee myös elokuvafestivaali Skabmagovat. Nämä selvästi kiinnostavat vuosittain yleisöä enemmän. (Halonen, 2022.)

## 5.2 Taiteen merkitys saamelaisille

Saamelainen taide on merkityksellistä ja arvokasta itsessään saamelaisyhteisölle. Se tarjoaa myös valtaväestölle mahdollisuuden oppia tuntemaan saamelaiskulttuuria ja lähihistoriaa. (Halonen, 2022.) Saamelaiset eivät juurikaan näy tai kuulu suomalaisissa kouluissa, eikä niistä opettaminen kuulu suomalaiseen opiskeluun. Tämän takia saamelaisiin kohdistuu yhä paljon stereotyyppioita, ennakkoluuloja ja virheellisiä käsityksiä, joista seuraa vihapuheita. Vaikka taiteilijoiden tehtävänä ei ole ketään opettaa, on heidän tekemänsä taide kulttuurista ja historiasta todella arvokasta ja tärkeää. Tämä luo samalla paineita siitä, onko saamelaisen pakko tehdä niistä aiheista taidetta, sillä rakkaus, kuolema, matkustaminen, laulaminen ja muu on osa saamelaisuutta siinä missä muidenkin.

Taiteilijalle pitäisi kuulua vapaus luoda taidetta. Saamelaisilta taiteilijoilta vapaus kuitenkin puuttuu, toteaa saamelainen ohjaaja ja käsikirjoittaja Suvi West. ”Koen, että saamelaistaiteilijoilla on kaksinkertaiset vaatimukset omaa taidetta kohtaan. Sen pitäisi olla sellaista, mikä menestyy ja saavuttaa kansainväliset ja suomalaiset katsojat ja sen pitäisi avautua oman kansan sisällä. Se on valtavan iso vaatimus”, Dokumentaristi West sanoo. (Halonen, 2022.)

Saamelaisten on oltava usein puolustuskannalla ja oikeutettava teoksensa, koska jokainen taiteilija, myös saamelaiset taitelijat tarvitsevat rahoitusta taiteelleen. Tämä tuo haasteen, sillä saamelaiset kilpailevat samoista apurahoista kuin suomalaiset taiteilijat, vaikka saamelaisilla on eri lähtökohdat taiteen tekemiselle. Taiteen motiivina yleensä on yhteisön tila ja tarpeet, ajatus siitä, että tällä taiteella voi palvella yhteisönsä ja sen on tuotettava jotain hyvää. Samalla pitää vakuuttaa valtaväestö, yleisö ja rahoittajat, joista valtaosa on suomalaisia. (Halonen, 2022.)

### **5.3 Saamelainen kuvataide**

Saamelainen kuvataide on vuosisatoja saanut inspiraatiota omasta kulttuurista, luonnosta ja historiasta. Saamelaisen kuvamaailman perinteet ulottuvat tuhansien vuosien taakse kalliopiirrostaiteeseen. Nykytaiteen keskeinen vaikuttaja on länsimainen taidekäsitelmä, joka on tullut tutuksi koulussa ja yhteiskunnassa välittyneen maailmankuvan kautta. Kuten muillakin taiteen aloilla, saamelaisessa kuvataiteessa monet mielenkiintoisimmat teokset ovat syntyneet tämän ristiriidan tulkinnoista. (Lehtola, 2015a.)

Keskeisimpiä saamelaisia taiteilijoita ovat muusikot, kirjailijat, valokuvaajat, taidekäsitelmäntekijät ja kuvataiteilijat. Saamelainen valokuvataide kehittyi 1970-luvun lopulla saamelaisen Niillas A. Sombyn töissä. Hän kuvasi kanta-aottavasti saamelaisten elämän muutosta, kuten Harry Johansen 1980-luvulla. Saamelaisten nykytaide muodostui sellaisena kuin sen tunnettiin nykyään 1970-luvun lopulla. Tällöin myös Saamelaistaiteilijöiden liitto (Sámi Dáiddacehpiid searvi, SDS) perustettiin. Liiton ovat koonneet Norjan, Ruotsin ja Suomen saamelaisalueen taiteilijat. Tänä päivänä saamelaistaiteilijöiden skaala on laaja ja taiteilijoita on pitkin saamenmaasta Nordkappin kautta etelään, jopa Berliinissä asti. Saamelaistaidetta on keskeisesti vaikuttanut länsimainen taidekäsitelmä. Täten monet sekoittavat näitä ristiriitoja taideteoksissaan, kuten taiteilija Seija Ranttila, joka hyödyntää taiteessaan 60-luvun suomalaista kuviointia ja samalla saamelaisia värejä ja kuviointia käyttäen. Tuotannossa siis näkyy perinteen ja uusien vaikutteiden vuorovaikutus. Kuten tuolloin myös nykyään keskeisimpänä inspiraation lähteenä taiteelle on oma koettu trauma,

identiteetin vahvistaminen tai informatiivinen taide. Kuten kuvataiteilija Outi Pieski kuvaa taiteensa inspiraationa isänsä kotiseutua, vaikka on kasvanut Helsingissä. Kuten aiemmin kirjoitin Pieskin näyttelystä katsoja ei välttämättä ymmärrä millainen merkki silkkihuivilla on esimerkiksi juuri naisten pukuun. Projektissaan Pieski on tuonut esiin myös poliittisempia kannanottoja saamelaisten ja alkuperäiskansojen oikeuksien puolesta. Pieskin taiteessa hän myös kunnioittaa perinteitä, kuten taideteoksessaan, Áhkun lääkemänty, joka on kunnianosoitus monet asiat taitaneelle isoäidille. (Hautala-Hirvioja, 2014.)

Saamelaiselle kuvataiteelle on asetettu myös erinäisiä vaatimuksia. Saamelaistaiteilijalta odotetaan aina saamelaisuutta, esimerkiksi ihmisten tai esineistön muodossa. Vaarana on, että silloin saamelainen aihepiiri on hyvän saamelaistaiteen tärkein arvo. Jos saamelaisilta odotetaan vain saamelaisaiheisia teoksia voi luova kyky jäädä pimentoon. Kuten kuvataiteilija John Andreas Savion tekemistä taiteista julkisuuteen pääsi vain hänen saamelaisaiheiset grafiikkansa, vaikka hän oli kyvyiltään monipuolinen taiteilija. Samanlainen kohtelu näkyy edelleen, vaikka nykypäivän saamelaistaiteilijat pyrkivät olemaan tasavertaisia kilpailijoita taustoista tai syntyperistä huolimatta ja tuoda panostuksensa itse taiteeseen ja yhteiskuntaan. (Halonen 2022.)

Suomessa tunnetuimpia kuvataiteilijoita ovat Merja Aletta Ranttila, Outi Pieski, Johan Turi, Nils Nilsson Skum, John Savio, Iver Jåks, Nils-Aslak Valkeapää, Lars Pirak, ja Marja Helander, Suohpanterror, Anders Sunna, Katarina Pirak Sikku, Geir Tore Holm. sekä Ruotsissa Lars Pirak, Majlis Skaltje, Rose Marie Huuva, Britta Marakatt-Labba ja Eva Aira (Oktavuolta, 2015).

#### **5.4 Saamelainen elokuva**

Saamelainen elokuvahistoria ei ole kovinkaan pitkä. Yhtenä syntyhetkenä voidaan pitää Nils Gaupin elokuvaa Tiennäyttjä (Ofelaš) 1987 vuonna. Nils Gaup on ohjannut myös suosiota suoneen vuoden 2008 Kautokeinin kapina -elokuvan, joka kertoo vuonna 1852 tapahtuneesta Kautokeinin saamelaisten kansannoususta, jossa Norjan valtio ja maan saamelaisväestö otti verisesti yhteen. Kautokeinossa sijaitseva International Sami Film Institute on omalla osallaan myös vahvistanut saamelaistekijöitä elokuvien parissa. Norjan valtion elokuvakeskukselle myöntämällä rahoituksella on pitkään tuettu saamelaiselokuvien tekijöitä pohjoismaissa. Viimein myös Suomessa on myönnetty rahoitusta saamelaiselokuvan tukemiselle. (Oktavuolta, 2015.)

Saamelaiselokuvan menestyksestä ja lisääntymisestä kertoo saamelaiselokuvien määrän lisääntymien, ja niiden tekijöiden arvostus. Kuten saamelaisveri -elokuvan kansainvälinen menestyminen tai vuoden 1987 Tiennäyttäjä, joka sai Norjan Oscar ehdokkuuden. Sen myötä saamelaisten elokuvantekijät näyttivät mihin pystyvät. Kotimaassa parhaan dokumentti elokuvan Jussi -palkinnon voittajaksi on yltänyt Katja Gauriloffin ”Kuun metsän Kaisa” -elokuvallaan (2016). Tätä voidaan pitää omana menestystarinana. Yksi tuoreimmista kotimaisista saavutuksia on Marja Helanderin lyhytelokuvaa ”Eatnanvulos lottit - Maan sisällä linnut” (2018). Elokuva voitti Suomen Risto Jarva -palkinnon, jota pidetään Suomen suurimpana elokuvapalkintona ja tämän myötä pääsi Sundance festivaaleille vuonna 2019. Mitä pidemmälle 2020 vuosikymmentä edetään, sitä enemmän Saamelaisten ääntä kuullaan. (Oktavuolta, 2015.)

Disneyn yksi maailman menestynein elokuva Frozen, sai jatko osansa Frozen 2 vuonna 2019 josta tuli myös saamenkielinen versio, Jiknon 2. Kyseessä on ensimmäinen pohjoissaameksi puhuttu Disneyn animaatioelokuva. Elokuva oli saamelaisyhteisölle niin merkittävä, että sitä käytiin katsomassa parhaimpiin pukeutuneina. Elokuva on saanut inspiraationsa Lapista ja saamenkulttuurista. Elokuvakokemus tuntui täysin uskomattomalta, sillä elokuvan miljöössä ja hahmoissa on paljon tuttuja elementtejä ja sen lisäksi se on puhuttu omalla äidinkielellä. Olin tuohon aikaan itse tekemässä sijaisuuksia saamenkielisessä päiväkodissa, ja kun yksi suosituimmista prinsessoista laulaa omalla kielellään myös lasten leikit muuttuivat suomen kielestä saamen kieleen. Jiknon 2 -elokuvassa hahmojen ääninäyttelijöinä kuullaan pääosin Norjasta ja Ruotsista, mutta Elsan ja Annan isän, kuninkaan ääneen pääsi suomesta, nuorgamista Aslak Holmberg. Jiknon 2 on edelleen nähtävillä Disneyn suoratoistopalvelusta. (Rasmus, 2019.)

Netflix-suoratoistopalvelu on noteerannut myös saamelaiset elokuvantekijät. Netflix on allekirjoittanut yhteistyösopimuksen ja aloittaa yhteistyön saamelaisen elokuvainstituutin (International Sámi Film Institute) kanssa. Netflix kertoo haluavansa nostaa saamelaisten ääntä kuuluviin ja antamaan uusia mahdollisuuksia saamelaisille tekijöille. Vaikka yhteistyö alkaa jo syyskuussa 2022 Norjan kautokeinossa, Kansainvälisen saamelaisen elokuvainstituutin johtaja Anne Lajla Utsi muistuttaa, että elokuvien tekeminen vie aikaa ja saamelaiselokuvia saanee odottaa vielä hetken Netflixin suoratoistopalveluun. Yhteistyö on osa *Netflix Fund for Creative Equity* -säätiön toimintaa, ja sen yhtenä tavoitteena on tukea ja kehittää saamelaisten elokuvantekijöiden ammattitaitoa. Kansainvälisen saamelaisen elokuvainstituutin ISFI:n tavoitteena on tukea, edistää, tuottaa ja esittää saamelaisia elokuvia. ISFI toimii myös



kansainvälisesti yhteistyössä muiden alkuperäiskansojen elokuvantekijöiden kanssa. (Tammela, 2022.)

Vaikka saamelaisten kokemista suurimmista kolonialismin traumoista on jo aikaa, kertovat saamelaiset siitä edelleen teoksissaan. Esimerkiksi elokuva ”Saamelaisveri” pohjautuu ohjaaja ja käsikirjoittaja Amanda Kernellin sukulaisten kokemiin traumoihin 1930-luvulla Ruotsissa. Samanlaista sortoa saamelaisia kohtaan on tapahtunut sekä Suomessa että Norjassa samoihin aikoihin. Elokuva kertoo Elle Marjasta, joka on poronhoitajaperheen lapsi, joka lähetetään sisäoppilaitokseen. Siellä saamelaisnuoria nöyrytetään pakottamalla rotubiologistisiin tutkimuksiin taustojensa vuoksi ja heidät pakotetaan puhumaan vain ruotsia. Täten Elle Marja alkaa hävetä taustaansa ja päättää kaikin tavoin ruotsalaistua. Vaikka itse Elle Marja on fiktiivinen henkilö, elokuvassa tapahtuneet tapahtumat ovat todellisia, tuolloin saamelaisia kohdeltiin kuin sirkuseläimiä, myös suomessa. Elokuva sitoo tarinan alun ja lopun sulavasti nykyaikaan ja esittää koskettavasti, kuinka pitkään syrjinnän jäljet kantautuvat mukana. Elokuvan lopussa näytetään kuinka jo iäkäs Elle Marja matkustaa hautajaisiin kotipaikkakunnalleen ja joutuu kohtaamaan taakseen jättämänsä yhteisönsä, menneisyytensä ja kulttuurinsa, kaiken mille hän käänsi nuorena selkänsä. Elokuva on saanut useita palkintoja, muun muassa vuoden 2017 Göteborgin elokuvajuhlien parhaan pohjoismaiden pitkän elokuvan palkinnon sekä Euroopan parlamentin Lux palkinnon. (-, 2016.)

”Kun luin käsikirjoituksen, tiesin heti, että elokuvasta tulisi hyvä. Halusin ihmisten näkevän, että meitä eteläsaamelaisia yhä on ja ymmärtävän meidän historiaamme”, Lene Cecilia Sparrok sanoo. (Tyttö, 2017). Elokuvassa tapahtuneet rodulliset syrjimiset ovat varmasti jokaiselle saamelaisperheessä kasvaneelle tuttu tarina. Moni suomalainen ei voi ymmärtää, että tätä on tapahtunut myös Suomessa. Suomessa ei edelleenkään opeteta mitään Saamelaisten historiasta, siksi Suomalaisten ymmärrys saamelaisia ja saamelaisten kokemia konflikteista on osin täysin tietämätön. Tämän vuoksi mielestäni tällaisia elokuvia tarvitaan enemmän.

On erittäin tärkeää, että saamelaista elokuvaa rahoitetaan saamelaisten arvojen pohjalta. Saamelainen suullinen kertomaperinne on ollut keskeinen osa kulttuuria ja sitä pidetään myös pohjana saamelaiselle elokuvakerronalle. Tähän päiväänkään mennessä saamenkielisiä tai saamelaisia fiktioelokuvia ei ole edelleenkään ohjattu kymmenkuntaa enempää, kun taas dokumentit ovat olleet saamelaisille vuosikymmeniä luonnollinen tapa kuvailla historian tapahtumia. Dokumentaariset elokuvat ovat myös tapa käsitellä traumoja, omia tai isovanhempien

kokemuksia edelleen tänä päivänäkin. Tämä on myös välttämättömyys, sillä ilman saamelaisten tekemiä elokuvia ja dokumentteja, ei edes se vähäinen tieto saamelaisista, sen historiasta ja kulttuurista pääsisi suomalaisten tietoisuuteen. Tämä tuo saamelaisten elokuvantekijöille myös tietynlaisen paineen tuottaa dokumenttaarisia elokuvia. Kuten dokumentaristi Suvi West sanoo, ettei saamelaisten tilanne salli esimerkiksi rakkaustarinoiden tai komedioiden tekemistä valkokankaalle. Tämän takia hän on itse joutunut jättää nämä aiheet kokonaan pois, ainakin tällä hetkellä. (Halonen, 2022)

## 6 HAASTATTELUSSA SUVI WEST

Suvi West, Elokuvaohjaaja Karigasniemeltä, Utsjoelta, joka on Suomen ainoa saamelaisenemmistöinen kunta. West on saamelainen ohjaaja ja käsikirjoittaja. Ennen nykyistä uraansa West vietti lapsuutensa saamenmaalla, josta muutti Tampereelle ilmaisutaidon lukioon vain 17-vuotiaana. West kertoo, että kotiseudullaan identiteettiä ei tarvinnut koskaan pohtia, sillä kaikki olivat saamelaisia. Tilanne oli kuitenkin Tampereella aivan toinen. (Kellomäki, 2021). Muutto kotikunnilta kaupunkiin sai Suvin perehtymään juuriinsa perusteellisesti ja alkoi kiinnostua saamelaisuuteen kytkeytyvistä poliittisista ja yhteiskunnallisista kysymyksistä. Kahden kulttuurin väliset erot ja kysymykset näkyvät kaikissa Suvin töissä. Hänet tunnetaan elokuvista, joissa käsitellään tabuaiheita niin saamelaisten ja suomalaisten suhteessa kuin saamelaisyhteisön sisälläkin West tuli tunnetuksi Märät säpikkäät tv -sarjan myötä vuonna 2012. West ja Kirste Aikio rikkoivat sarjan avulla saamelaisiin ja suomalaisiin liittyviä stereotyyppioita parodian avulla. Sarjan toimivuus piili siinä, että parodioiden takana olivat saamelaiset itse. Vaikka kyseistä sarjaa ei enää tuoteta, samanlaista sisältöä tuottaa Ylen soharšohkka, joka jatkaa viihteen ja parodian keinoin kertomista saamelaisten elämästä esimerkiksi TikTokissa.

Suvi West pyrkii omassa taiteessaan pysymään uskollisena omalle kohderyhmälleen, mutta on tottunut siihen, että kaikki eivät pidä tavasta, jolla hän yrittää ravistella normeja. Elokvassa Sparrooabbán – Minä ja pikkusiskoni (2016) ohjaaja pohti seksuaalivähemmistöjen asemaa saamelaisyhteisössä ja pyrkii rikkomään kaksinkertaista hiljaisuutta, saamelaisyhteisöjen sisäistä hiljaisuutta koskien homofobiaa ja sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta sekä pohjoismaista hiljaisuutta saamelaisten sorrosta. Se käsittelee myös uskonnon, ei-heteroseksuaalisuuden ja saamelaisuuden välisiä jännitteitä. (Kellomäki, 2021.)

Useimmiten hänen taiteensa on tarkoitettu nimenomaan palvelemaan saamelaisia katsojia. Hänen viimeisin elokuvateoksensa on kuitenkin tarkoitettu suomalaisille. ”Eatnameamet – Hiljainen taistelumme” dokumentissa on keskitytty saamelaisten nykytilanteeseen, kulttuuriseen omimiseen, kaivosteollisuuteen, maanomistukseen sekä Suomen saamelaispolitiikkaan (ks. kuva 20) Dokumentti kertoo saamelaisista, jotka edelleen joutuvat taistelemaan kansansa ja kulttuurinsa olemassaolosta. West kertoo, että syyt ja motiivit teoksille on selittämätön tarve kertoa tarina ja silloin kuin sellainen tulee motiiveja ei pysty analysoimaan. Mutta tälle elokuvalla syyt olivat hyvin

henkilökohtaiset, millaista on olla saamelainen suomalaisessa yhteiskunnassa. Vaikka parempaan suuntaan ollaan menossa, tekemistä on vielä paljon. (West, 2022.)



KUVA 20. Eatnameamet – Hiljainen taistelomme.

”Eatnameametin kanssa halusin käydä dialogia ja saattaa tilanne nimenomaan suomalaisten tietoon. Sparroabbáin kohdalla halusin vaikuttaa saamelaiseen yhteiskuntaan. Märkien säpikkäiden kohdalla halusimme tarjota saamelaisnuorille viihdettä ja oman näköistä representaatiota. Ehkä taustalla on se, että elokuvat/muut teokset ovat minun tapani käydä dialogia ja vaikuttaa yhteiskuntaan. Haluaisin mieluummin olla puhtaasti elokuvantekijä, jonka lähtökohtana on elokuvataide, mutta pahoin pelkään, että minun lähtökohtanani on tarve kertoa epäkohdista, ei keskittyä elokuvataiteeseen”, West sanoo (West, 2022).

Haastattelin Suvi Westiä lyhyesti tähän tutkielmaan. Kävimme motiiveja taiteen tekemiselle ja millainen merkitys sillä on saamelaiselle yhteisölle. Arvostan häntä suurena tekijänä, etenkin saamelaisyhteisölle. Haastattelussa West kertoo, että kokee huonommuutta motiiveistaan tehdä elokuvia, sillä niiden lähtökohdat ovat hyvin erilaiset. Häntä kutsutaankin mediassa saamelaisohjaajaksi ja hänen elokuviaan saamelaiselokuviksi. ”Minut on elokuvalla nimetty saamelaisohjaajaksi ja elokuvani saamelaiselokuviksi, ja minun korvaani, se on aina tuntunut

vähemmän arvokkaalta. Toivon, että joku päivä minut nähtäisiin pelkkänä elokuvantekijänä, ilman etuliitteitä, tai edes naisohjaajana, sillä naisohjaajaankin suhtaudutaan ammattimaisemmin, kuin saamelais tekijöihin. Olen tulkinut, että alalla minut nähdään ensisijaisesti pelkkänä saamelaisena, ei ammattilaisena. Sama koskee esimerkiksi mediaa, jossa pääosin minun halutaan puhuvan yleisesti saamelaisuudesta ja edustavan saamelaisia, eikä esimerkiksi elokuvantekijöitä,” West kertoo haastattelussa (West, 2022). Kun saamelaiset haluavat edistää asemaansa tai kertoa kulttuuristaan elokuvien ja taiteiden keinon heille tarttuu tietty stigma, joka tuntuu aina väistämättä ajautuvan ennakkoluuloihin ja vihapuheisiin, ja saamelaiset nähdään aina vain saamelaisina, joka kykenee puhumaan vain saamelaisuudesta. Kuten West kertoo, että hän haluaisi nostaa haastatteluissa enemmän esille asioita, joissa asiantuntijuus lepää, eli elokuvat, niiden tuottaminen, tekeminen, representaatiokysymykset elokuvassa, kolonialismin suhde kerrontaan ja tekijöiden merkitys. Haastatteluissa halutaan kuulla saameksi sanottavan jotain ja esittelemään gáktia. (West, 2022.) Samaa käytäntöä näkyy ihan vaikka vain linnan juhlissa, jossa saamelaisvierailta pyydetään aina kertomaan puvustaan ja sanomaan hyvää itsenäisyyspäivää saameksi. Yksi saamelainen ei ole kaikkien saamelaisten ääni tai pysty puhumaan kaikkien saamelaisten puolesta. (Kellomäki, 2021).

Vuosi vuodelta saamelaisia tekijöitä ja taidetta arvostetaan aina vaan enemmän. Saamelainen taide on laadukasta ja kilpailukykyistä, Suomalainen taide- ja mediakenttä ei pysty analysoimaan sitä taiteen tasolla. West kertoo, että jokaisen teoksen aikana hän joutuu edustamaan kaikkia saamelaisia ja jokainen teos tarkastellaan saamelaisuuden kautta, ei taiteen kautta. Suomalaisilla kriitikoilla ei ole ymmärrystä alkuperäiskansojen elokuvista, jonka vuoksi jokainen aihe sijoitetaan yleiseksi saamelaisaiheeksi. Joissain kritiikissä lueteltiin esimerkiksi, että ”Eatnameamet” ei muun muassa käsittele Saamelaisnuorten arkipäivää tai vanhaa saamelaista uskontoa. Toisin sanoen, se, että elokuva kolonialismista, ei pidä sisällään muita aiheita, nähtiin huonona asiana. Sehän olisi sama, kuin kirjoittaisin kritiikin siitä, että elokuva sairaanhoitajien työstä, ei tuo esille poliisien arkipäivää tai noitavainojen aikaa ja se on sääli. (Halonen, 2022.)

Ei ainoastaan Suomen medialta puutu ymmärrys saamelaisten taiteen analysoimisesta, sillä siihen ei pysty saamelainen mediakaan. Heiltä puuttuu ymmärrys länsimaalaisen taiteen tekemisestä ja realiteeteista. Saamelainen media keskittyy taiteen kohdalla pelkästään nostamaan esiin valtaväestön puolelta palkitut tai huomioidut teokset ja vain sellaiset teokset saavat näkyvyyttä saamelaisessa mediassa. ”Tämä kielii mielestäni siitä, että saamelaisilta puuttuu itsetunto liittyen omaa tekemistä kohtaan, ja tarvitaan ulkopuolista, valtaväestön puolelta tulevaa hyväksyntää,

enemmän kuin pohditaan taiteen sisältöä tai metodeja. Toisin sanoen, saamelaisilta puuttuu kokonaan aito kulttuurijournalismi, jos se on pelkkää palkintojen esille nostamista.” (West, 2022.)

Taide on näkyvä ja tärkeä tapa tuoda esille saamelaisten tilannetta, jolla on ollut toivon mukaan positiivinen vaikutus saamelaisten oikeuksien puolustamiselle. Saamelaisten tekemistä taiteista on väkisin tullut myös valistava osa suomalaista kasvatusta. Vaikka ei pitäisi olla saamelaisten vastuulla kertoa olemassaolostaan, kulttuuristaan ja oikeuksistaan, on suomessa taide yksi keinoja siihen.

## 7 SAAMELAISEN TAITEEN TULEVAISUUS

Saamelaisten ääni näkyy ja kuuluu vuosi vuodelta vain enemmän myös taiteen saralla. Ihmisiä kiinnostaa, etenkin taiteet, joissa saamelaiset ovat itse olleet mukana. Saamelaiset ovat tottuneet siihen, että heidän kulttuuriaan esitellään, mutta ei välttämättä saamelaisten tavalla. Nykyään saamelaiset pääsevät itse kertomaan historiaansa. Tästä hyvä esimerkki on kansallismuseossa näytillä ollut ”Máccmõš, maccâm, máhccan – kotiinpaluu” -nimeä kantava näyttely. Näyttelyssä esitetään prosessia, jossa saamelaisten kulttuuriperintö palautettiin kotiseudulle syksyllä 2021. Nykypäivän näyttelyssä, etenkin saamelaisia koskevissa näyttelyissä halutaan esittää tämän päivän saamelaisuutta. Museokokoelmissa on esillä muun muassa saamenpukuja, vöitä, hopeakoruja. Samalla on haluttu nostaa esiin saamen kieliä ja siksi näyttelyssä tekstit ovat esillä kuudella kielellä.

Saamelainen taide tulee tulevaisuudessa nousemaan enemmän esille ja suuremman yleisön nähtäville. Taidetta tuodaan enemmän ihmisille näkyville esimerkiksi suoratoistopalveluiden avulla, esimerkiksi Disney tarjoaa palvelussaan saamenkielisen version Frozenista. Saamelaisen taiteen asemasta tänä päivänä kuuluu kiitos ennen kaikkea itse saamelaisille. Saamelaiset ovat jaksaneet tuoda taidetta esille ja tehneet tekoja kielen säilyttämiseksi. Esimerkiksi musiikin tai kirjallisuuden parissa saamelaiset luovat niitä koko ajan enemmän, vaikka on ilmiselvää, että kuuntelijoita ja lukijoita ei ole yhtä paljon, kuin jos tekisi suomenkielistä musiikkia. (Tammela, 2021.)

Saamelaiseen taiteeseen olennaisesti tulee aina olemaan osana historian käsittely ja omien oikeuksien edistäminen. Kuten West aikaisemmin sanoi, että saamelaisten tilanne ei vielä salli rakkaustarinoiden kertomista, mutta vuosien jälkeen, miksi ei?

## 8 POHDINTA

Taide on kiinnostanut minua niin pitkään kuin muistan. Erityisesti taide, josta koen ymmärtäväni jotain, ja joka koskettaa omaa maailmankuvaani ja ajatuksiani. Tämän tutkielman tekemisen ainoa syy ei kuitenkaan ollut vain kiinnostus taiteeseen. Tuntui, että saamelaisena minun on yksinkertaisesti tehtävä jotain tähän liittyen. Oma identiteetti ei antanut periksi sille, että tekisin tutkielman jostain muusta aiheesta. Toinen syy tälle oli se, kun tekemäni, lyhytdokumentti–Tokassa, visuaalinen tuotanto osana ammattikorkean opintoja oli valmis, yksi ensimmäisistä saamistani kommentteista oli että, samanlaisia teoksia on tehty ennenkin, joten se ei ole enää kiinnostava.

Visuaalisen tuotannon aihe ei syntynyt siitä, että ajatuksena olisi tehdä jotain, joka olisi erikoista. Jos jollain on omassa elämässään tai historiassaan aihe, joka on itselleen sydäntä lähellä, syntyy niistä mielestäni parhaimmat projektit. Niin sanotut intohimoprojektit ovat yleensä myös parhaiten toteutettuja. Kommentti siitä, että aihe ei ollut erikoinen, loukkasi minua hieman. Kommentti tarkoitti minulle sitä, että oma perinteeni, historiani ja kulttuurini ovat merkityksettömiä. Jos saamelaisia koskevia aiheita ja taiteita on käsitelty niin paljon, ettei se enää kiinnosta muita, miksi se kuitenkin koetaan tärkeäksi? Jos me emme toisi näitä niin sanottuja samoja aiheita esille ja pinnalle, ei meistä tiedettäisi vieläkään. Edes sitä vähää mitä nyt tiedetään. Tämän vuoksi koin, että tutkielmani toteuttaminen oli tärkeää.

Kirjoitin tätä tutkielmaa noin kymmenen kuukautta ja asiaa tuntui tulevan koko ajan lisää. Tuntuu, että parin kuukauden päästä, kaikki kirjoittamani on jo vanhaa tietoa. Nälkä myös kasvaa syödessä. Huomasin, että asiaa olisi ollut paljon enemmänkin mitä kirjoittaa, ja asioissa olisi voinut mennä paljon syvemmällekin. Oli kuitenkin vaikea päättää millä linjalla menen ja yrittää pysyä siinä. Ensisijainen ajatukseni oli kirjoittaa tutkielma siitä näkökulmasta, että sellainen, jolla ei ole mitään tietoa aiheesta, saisi sitä tästä mahdollisimman paljon. En myöskään halunnut mennä liian syvälle asioissa, jotta asiat eivät menisi liian monimutkaisiksi. En halunnut tuoda tutkielmassani juurikaan ilmi omia kokemuksiani ja näkemyksiäni ennen pohdinta osiota.

Ennen kuin aloin kirjoittaa tästä aiheesta, useita ihmisiä kiinnosti mitä tutkielmani käsittelee. Huomasin häpeäväni kertoa aiheesta, enkä tiedä miksi. Sain paljon positiivista palautetta ja monia aihe alkoi kiinnostamaan, mutta huomasin, että yksi negatiivinen kommentti syrjäytti kaikki



positiiviset kommentit. Samalla aloin kiinnostua tästä aiheesta enemmän, ja minulle valkeni aiheen tärkeys. Ymmärsin, että vaikka kaikki saamelaisuuteen liittyvissä asioissa mennään koko ajan eteenpäin ja tietoisuus leviää positiivisella tavalla, on työtä silti jäljellä. En kirjoittanut tätä siksi, että haluan huomiota. Haluan tuntea olevani erilainen ja tärkeä. Toivon, että tämän kirjoituksen myötä ymmärretään, miksi niiden samojen aiheiden tuottaminen on tärkeää, niin saamelaiselle yhteisölle, kuin suomalaiselle yleisölle.

Käydäänkö taidetta katsomassa vain, koska ne ovat saamelaisten tekemiä, ja onko saamelaisten tekemillä taiteella merkitystä suomessa? Nähdäänkö tarina taiteen takana todella? Vaaditaanko saamelaisilta taiteilijoilta nimenomaan saamelaisuuteen keskittyvää taidetta vai onko aihe vapaa? Jääkö saamelaisten tekemä taide saamelaisuuden taakse? Haluavatko saamelaiset ilmaista taidetta taiteena vai ilmaista saamelaisuuteen liittyviä epäkohtia, ja kertoa poliittisen kannanoton? Vastaukset näihin kysymyksiin ovat kyllä ja ei. Kuten kaikessa taiteessa myös saamelaisten tekemiä taiteita ihailaan sen takia, koska ne ovat saamelaisten tekemiä. Kuten kaikessa taiteessa, joskus tarina taiteen takana nähdään ja joskus sitä on vaikea havainnoida. Tiesin, ettei näihin kysymyksiin saada selkeää kyllä ja ei vastausta, mutta samalla se antoi paljon enemmän.

Oli mielenkiintoista huomata, että kirjoittaessani tätä, tajusin ajattelevani aivan samalla tavalla kuin moni saamelainen taiteilija. Monet teokset liittyivät omaan identiteettiin ja perinteeseen. Joskus oma kulttuuri ei salli tehdä muuta ja syy miksi selvisi myös. Kuka vain voi teoriassa tehdä tarinan, teoksen tai elokuvan mistä aiheesta vain, mutta ei kuka tahansa olisi voinut tehdä lyhytdokumenttia pikkuveljestäni, joka on tällä hetkellä Kaijukan kylän nuorin poromies ja kotoisin yhdistä syrjäisimmistä kylistä Suomesta. Koin, että minulla on tietynlainen velvollisuus tehdä se, isosiskona ja saamelaisena.

West sanoi, ettei saamelaisten tilanne salli tekevän rakkaustarinoita tai fiktioita saameksi. Ymmärsin, että näinhän se asia voi varmasti olla. Mutta samalla, kuinka paljon fiktiivinen animaatio Frozen edisti saamelaisyhteisöä kaikissa saamenmailla? Ehkä tällä hetkellä saamelaisille rakkauselokuville olisi se oikea paikka. West myös harmitteli, sitä kun vain palkintoja valtaväestöltä saaneita teoksia nostetaan esille niin saamelaisten omassa mediassa kuin suomalaisessakin, eikä saamelaisyhteisöä pelkästään edistävät henkilöt ja teokset saa juurikaan huomiota. Mielestäni tämä on täysin loogista. Valitettavasti elämme maailmassa, jossa valtaväestö päättää siitä mikä saa huomiota ja mikä ei. Ihmiset päättävät kuka menestyy ja kuka ei. Sitä ei tapahdu vain saamelaisten tuottamissa teoksissa, vaan ihan maailmanlaajuisesti. Nykyihminen on kriittinen

kaiken esittävän teoksen suhteen. Voit tehdä, vaikka kuinka hienon teoksen, joka omassa yhteisössänsä saa arvostusta, mutta jos valtaväestö ei anna arvostusta, tippuu myös sen arvostus omassa yhteisössä. Tämä ei tarkoita, että taidetta, elokuvia tai musiikkia pitäisi tehdä miellyttämisen takia. Ei voi kuitenkaan olettaa, että saamenkielinen kirja olisi bestseller, koska saamen kielen osaajia on hyvin vähän. Mutta, kun kyse on meistä, niin valtavan pienestä ryhmästä, myös pienikin noteeraus oman ryhmän sisällä on mielestäni valtava menestys, ja se jos se pääsee vielä ulkopuolisten noteeraamiseksi, on se vain tarpeellista, jotta tietoisuus vain lisääntyisi.

Suvi Westin haastattelussa yllätyin siitä, kuinka pahalta tuntui lukea siitä, kuinka hän ei tunne olevansa ohjaaja, saamelaisuutensa takia, ja kuinka epämiellyttävä stigma on olla saamelaisohjaaja, koska se ei kuulosta yhtä vakavasti otettavalta kuin esimerkiksi naisohjaaja tai pelkkä ohjaaja. Huomasin tätä kirjoittaessani, kuinka paljon saamelaisilla tekijöillä on edessä sana ”saamelainen” ja kuinka paljon saamelaisilta aina kysytään ne samat kysymykset. Saamelaisilta aina odotetaan vain saamelaisuuteen liittyviä asioita ja jos et niitä tee, oletko sittenkään niin sanottu oikea saamelainen? Koska saamelaisia on vuosia pidetty pelkkinä tunturissa vaeltavina erakkoina, tuntuu esimerkiksi sana saamelaisohjaaja epäammattimaiselta. Koska saamelainen haluaa kertoa omasta kulttuuristaan, on elokuvat vain saamelaiselokuvia. Ei saamelaisuutta tarvitse nostaa ylemmäs kuin mitään muutakaan etnistä taustaa, mutta saamelaisuuteen liittyy paljon muitakin kuin vain etuliite ”saamelainen.” Olen itsekin saanut joitain töitä vain sen vuoksi, että olen saamelainen. Tämä tuntuu samalta, kun saisit työn sukulaissuhteilla, et sillä, että olet hyvä siinä mitä teet.

Vaikka olen itse saamelainen, kasvanut hyvin perinteisessä saamelaisessa perheessä, huomasin olevani hyvin arka kirjoittamaan saamelaisuudesta tai mistään saamelaisuuteen liittyvästä. Tuntuu, että tähän liittyy niin paljon asioita, joista en tiedä, joten ei tunnu minun oikeudeltani niistä kirjoittaa. Siinä huomasin olevan taas yksi syy, miksi tämä täytyi kirjoittaa.

## LÄHTEET

Hannula, Pekka 2022. Mitä on taide. Taiteella on monta tehtävää. Hakupäivä 21.2.2022

<https://hannula.art/mita-on-taide>

Hautala-Hirvioja, Tuija 2014. Agon pohjoinen taide- ja kulttuurilehti. Saamelaisen nykytaiteen

moninaisuus. Hakupäivä 12.8.2022. <http://agon.fi/article/saamelaisen-nykytaiteen-moninaisuus/>

Halonen, Sinimaria 2022. Kotiliesi. Saamelainen kulttuuri näkyy ja kuuluu! 3 saamelaista kulttuurivaikuttajaa kertoo, mihin teoksiin kannattaa tutustua. Hakupäivä 14.9.2022.

<https://kotiliesi.fi/ihmiset-ja-ilmiot/kulttuuri/saamelainen-kulttuuri-nakyy-ja-kuuluu/>

Heinänen, Seija. Ehtihän sinne pariisiin myöhemminkin. Kuvataide suomessa. Kuvataide suomessa 1950–1960 luvulla. Hakupäivä 21.2.2022.

<https://ehtiihanparisiin.keskisuomentaide.fi/artikkelit/kuvataide-suomessa/>

Typpö, Juho 2017. Saamelaisveri-elokuva kertoo saamelaisten julmasta kohtelusta Ruotsissa.

Helsingin sanomat. Hakupäivä 18.7.2022. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005386811.html>

Kellomäki, Ani 2022. Elokuvaohjaaja Suvi West ei jaksaisi olla "Suvi the saamelainen" eli koko yhteisönsä tulkki, jolta pitää löytyä vastaus kaikkeen. YLE. 2021. Hakupäivä 10.10.2022.

<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2021/04/30/elokuvaohjaaja-suvi-west-ei-jaksaisi-olla-suvi-the-saamelainen-eli-koko>

Kielitoimiston sanakirja 2021. Hakupäivä 21.2.2022. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/>

Lehtola, Veli-Pekka 2015a. Saamelainen kuvataide. Oktavuolta, saamelaistietoa opetukseen.

Hakupäivä 14.2.2022. <https://www.oktavuolta.com/kuvataide>

Lehtola, Veli-Pekka 2015b. Historia. Oktavuolta, saamelaistietoa opetukseen. Hakupäivä

20.2.2022. <https://www.oktavuolta.com/historia>

Lehtola, Veli-Pekka 2022. Sotaa ja Historiaa podi. Saamelaisen historia - vieraana prof. Veli-Pekka Lehtola. Podcast. Hakupäivä 29.10.2022. <https://podme.com/fi/sotaa-ja-historiaa-podi/866895>

Linnea, Rasmus 2019. Saameksi puhutun Frozen II -elokuvan ääninäyttelijät julki – mukana joukko saamelaisartistteja kolmesta maasta. YLE. Hakupäivä 7.8.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-11077332>

Oktavuolta 2022. Saamelainen elokuva. Hakupäivä 17.8.2022. <https://www.oktavuolta.com/sami-filma>

Paltto, Anni-Saara 2018. 1500-luvulta lähtien Marianpäivä on koonnut saamelaiset yhteen Enontekiölle – Perinne elää yhä. YLE. Hakupäivä 27.10.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-10117928>

Saamelaiskäräjät 2022a. Saamelaiset Suomessa. Hakupäivä 20.3.2022. <https://www.samediggi.fi/saamelaiset-info/>

Saamelaiskäräjät 2022b. Saamelaismatkailun tiedot ja taidot. Hakupäivä 5.11.2022. <https://samediggi.fi/saamelaismatkailu/kavijaohjeistus/>

Sámi Duodji 2022. Puvut. Hakupäivä 26.6.2022. <https://www.samiduodji.com/puvut>

Suomen taitelijaseura 2022. Hakupäivä 21.2.2022. <https://www.artists.fi/fi/edunvalvonta/kuvataiteen-toimiala>

Taike 2019. Taiteen edistämiskeskus. Hakupäivä 21.2.2022. <https://www.taike.fi/fi/web/taiteenalat>

Tammela, Linda 2022. Netflix aloittaa yhteistyön saamelaisen elokuvainstituutin kanssa. YLE. Hakupäivä 1.9.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-12602760>

Tammela, Linda 2020. Saamenpuku sitoo ihmiset yhteen. YLE. Hakupäivä 5.6.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-11191637>

Tikanojan taidekoti. Suomalainen taide. 2022. Hakupäivä 22.2.2022. <https://tikanojantaidekoti.fi/suomalainen-taide/>

Vartiainen, Niko 2022. Ei mistään kotoisin eli etelässä kasvanut saamelainen. Ylioppilaslehti.  
Hakupäivä 2.5.2022. <https://ylioppilaslehti.fi/2015/10/ei-mistaan-kotoisin-eli-etelassa-kasvanut-saamelainen/>

West, Suvi 2022. Elokuva ohjaaja. Haastattelu 21.2.2022.